Pääesikunnan koulutusosaston lausunto Eduskunnan tarkastusvaliokunnalle

Asia: O 41/2020 vp Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelujärjestelmän toimivuus ja palveluiden vaikuttavuus

Eduskunnan tarkastusvaliokunta on pyytänyt lausuntoa "Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelurakenne, rahavirrat sekä seurannan haasteet" tutkimuksesta. Valiokunta pyytää näkemyksiä tutkimuksessa esitetyistä suosituksista ja niiden toteuttamiskelpoisuudesta. Lisäksi valiokunta on kiinnostunut seuraavista asioista:

- Antaako tutkimus kattavan ja realistisen kuvan nuorten syrjäytymisestä ilmiönä ja siihen johtavista tekijöistä?
- Millaista työtä Puolustusvoimissa tehdään syrjäytymisen ehkäisemiseksi?
- Millaisia tuloksia työllä on saavutettu?

Pääesikunnan koulutusosaston (sosiaalialan) näkemyksen mukaan tutkimus antaa riittävän kattavan ja Puolustusvoimien näkökulmasta realistisen tilannekuvan syrjäytymisestä ilmiönä. Aihetta on lähestytty käytännönläheisesti. Syrjäytymisilmiön tarkastelua hankaloittaa, kuten tutkimuksessakin todetaan, ilmiön jonkinasteinen epämääräisyys. Ajanjakso tarkastelussa on lyhyt, eikä luonnollisestikaan Covid-19 pandemian vaikutuksia tutkimuksessa ole voitu huomioida. Korona-aika on vaikuttanut merkittävästi nuorten elämään ja aiheuttanut myös osalle varusmiehistä kielteisiä seurauksia jo ennen varusmiespalveluksen aloittamista. Lisäksi korona-ajan rajoitukset ja poikkeukselliset koulutus- ja vapaa-aikajärjestelyt ovat tuoneet lisähaasteita varusmiespalvelustaan suorittaville.

Pääesikunnan koulutusosasto yhtyy tutkimuksessa esitettyihin syrjäytymistä ehkäisevien rakenteiden ja palveluntuottajien yhteistyön analyysissä esitettyihin näkemyksiin. Sosiaalikuraattoritoiminnassa on havaittu, että syrjäytymisen ehkäisyssä yhteistyö eri hallinnonalojen välillä ei välttämättä toimi optimaalisesti ja palveluiden saatavuudessa voi olla viiveitä, esim. jos heinäkuun saapumiserässä palveluksen aloittaneen varusmiehen palvelus keskeytyy, niin kunnallisten tukipalveluiden piirin pääseminen voi kesälomakaudella kestää useamman viikon. Eikä kaikkia varusmiespalveluksen keskeyttäneitä enää välttämättä tavoiteta. Tutkimuksessa esitetyt suositukset vaikuttavat toteuttamiskelpoisilta. Yksilön kannalta erityisen hyvänä pidetään suositusta päävastuuhenkilön nimeämistä jokaiselle nuorelle, jolla on asiakassuunnitelma. Toimintamallihan on pääosin jo käytössä etsivässä nuorisotyössä.

Puolustusvoimat mainitaan tutkimuksessa kerran: "Erityisen vaikuttavaa resurssien käyttöä kuntien avainhenkilöiden haastattelujen perusteella ovat resursointi nivelvaiheiden työhön, kuten oppilaitosten oppilaanohjaukseen ja puolustusvoimien kanssa tehtävään yhteistyöhön, sekä se, että otetaan vastuu asiakkaan kokonaistilanteen hoitamisesta." Nivelvaiheen yhteistyö on erityisen tärkeää silloin, kun asevelvollista ei määrätä kutsunnoissa palvelukseen tai varusmiespalvelus keskeytyy.

Puolustusvoimat kouluttaa vuosittain noin 20 000, 19–29 -vuotiasta nuorta. Kolmeenkymmeneen ikävuoteen mennessä noin kaksikolmasosaa asevelvollisista on suorittanut varusmiespalveluksen. Koulutetuissa nuorissa on miesten lisäksi myös naisia (vuosina 2019-2021 vajaa 900 vapaaehtoista asepalvelusta suorittavaa naista vuodessa), maahanmuuttajia sekä muita kieli- ja kulttuurivähemmistöjä.

Varusmiespalvelus keskeytyy noin 16 %:lla palveluksen aloittaneista. Mielenterveysongelmat ovat merkittävä syy poistumaan. Kutsunnoissa vuosittain vapautetuista noin viidestätuhannesta asevelvollisesta puolella ja varusmiespalveluksen keskeyttäneistä hieman yli puolella keskeyttämisen syynä on mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Puolustusvoimien tavoitteena on vaikuttaa varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrään ja osittain myös tällä tavoin estää mahdollisia syrjäytymiskierteitä.

Varusmiespalvelusta suorittavien hyvinvoinnin ja toimintakyvyn tukemiseen osallistuu joukko-osastoissa eri alojen ammattihenkilöstöä. Jokaisessa varusmiehiä kouluttavassa joukko-osastossa työskentelee sosiaalikuraattoreita ja Puolustusvoimien pääesikunnassa kaksi sosiaalipäällikköä. Sosiaalialan erityisellä vastuulla ovat psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn asiat. Toimintakykykokonaisuudella (fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen ja eettinen) pyritään varmistamaan varusmiespalveluksen loppuun suorittaminen.

Sosiaalialalla ja erityisesti sosiaalikuraattorityössä tuetaan asevelvollista varusmiespalveluksen suorittamisessa ratkaisukeskeisen sosiaalityön keinoin. Sosiaalikuraattori ohjaa asiakasta sosiaaliturvaan, opintoihin, työhön, asumiseen, talousasioihin sekä varusmiespalvelukseen liittyvissä asioissa. Sosiaalikuraattorityö on myös osa ennalta ehkäisevää mielenterveystyötä. Sosiaalikuraattori kuuluu varuskunnan psykososiaalisen tuen ryhmään ja on mukana kriisityön järjestämisessä. Sosiaalikuraattori toimii myös yhteyshenkilönä kuntien sosiaalitoimistoihin ja nuorisotoimeen, muihin viranomaisiin ja sidosryhmiin esim. oppilaitoksiin.

Varusmiespalveluksen aikana pitkäkestoiseen tukitoimintaan tai syvällisempään terapiatyyppiseen hoitoon ei ole aikaa. Jos varusmiehillä esiintyy esimerkiksi vakavia psyykkisiä ongelmia, palvelus keskeytetään määräajaksi tai henkilö vapautetaan kokonaan rauhan ajan palveluksesta.

Puolustusvoimat on sitoutunut Nuorisotakuun suositusten toteuttamiseen tehostamalla asevelvollisten opinto- ja työuraohjauksen palveluita. Sosiaalikuraattorin oppituntien ja asiakastyön avulla varusmiehet saavat ohjausta ja neuvontaa mm. yhteishakuihin, oppilaitosten pääsykokeisiin ja työelämään siirtymiseen liittyvissä asioissa.

Aikalisätoiminta on kaikille kutsuntaikäisille ja palveluksessa oleville nuorille miehille sekä naisille tarkoitettu tukipalvelu, jossa nuori saa oman nimetyn ohjaajan, tukea elämäntilanteen selvittelyyn sekä ohjausta erilaisiin palveluihin. Ohjaajat ovat toimintamalliin perehdytyksen saaneita ammattilaisia, jotka tarjoavat nuorelle mahdollisuuden arvioida omaa elämäntilannettaan ja toimintavaihtoehtojaan matalalla kynnyksellä. Aikalisätoimintaan voi hakeutua ennen kutsuntoja, kutsunnoissa tai sosiaalikuraattorin ohjaamana palveluksen keskeytyessä. Tavoitteena on mahdollisen syrjäytymiskierteen ehkäisy. Toimintamallilla on havaittu olevan vaikuttavuutta nuorten tukemisessa (mm. Appelqvist-Schmidlehner, 2011: "Tukipalvelu on hyvä esimerkki nuorille miehille kehitystä kokonaisvaltaisesta

interventiosta. Pienelläkin tuella ja avulla voi olla positiivinen vaikutus nuoren miehen elämään."). Viime vuosina Aikalisätoiminnan rinnalle on tullut vahvasti kuntien etsivä nuorisotyö ja Ohjaamo-toiminta.

Varusmiesten osallistumismahdollisuuksia ja ryhmäkiinteyden rakentumista varuskunnissa voidaan edistää varusmiestoimikuntatyön avulla. Asevelvollisuuslain 42§:n perusteella kaikilla varusmiehillä on mahdollisuus osallistua palvelusolosuhteita kehittävään toimintaan. Varusmiestoimikuntien tavoitteena on tukea ja edistää varusmiesten viihtyvyyttä, fyysistä kuntoa sekä palvelusmotivaatiota. Aloitteellisen ja aktiivisen varusmiestoimikuntatyön keskeisenä tehtävänä on vapaa-ajantoimintojen ohella varusmiesten asemaan ja palvelusolosuhteisiin liittyvien tarpeiden selvittäminen ja parannusehdotusten tekeminen joukko-osaston johdolle ja ylemmille esikunnille. VMTK -toiminta on osa varusmiespalveluksen palautejärjestelmää ja tärkeä yhteistyön ja osallistumisen väline joukko-osaston johdon ja varusmiesten välillä.

Varusmieskoulutukseen sisältyy myös kansalaiskasvatukseen kuuluvia opetussisältöjä esim. tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioista, vuorovaikutustaidoista, epäasiallisen toiminnan ehkäisystä ja käsittelystä, päihdekasvatusta sekä aggression hallinnasta (lähisuhdeväkivallasta).

Sosiaalialalla on pyritty kehittämään sosiaalikuraattorityön laatua ja vaikuttavuutta viime vuosina panostamalla oman työn ja osaamisen kehittämiseen sekä viranomaisyhteistyöhön (kuntien etsivän nuorisotyön, Ohjaamo -palveluiden ja KELA:n kanssa).

Varusmiesten keskustelut sosiaalikuraattoreiden kanssa koskevat yleensä toimeentuloa (mm. pikavipit), työ- ja opiskeluasioita, asumista, parisuhde- tai kotiasioihin liittyviä vaikeuksia. Korona-aikana ovat jonkin verran lisääntyneet myös palveluksessa jaksaminen, yleinen ahdistuneisuus ja psykososiaalisen tuen keskustelut. Osa varusmiehistä saa jo yhdellä asiakaskäynnillä sosiaalikuraattorin luona avun akuuttiin ongelmaansa. Joidenkin varusmiesten asiat vaativat useamman tapaamiskerran. Sosiaalialan työn tuloksia on kuitenkin vaikea arvioida ainakaan pidemmällä aikajänteellä.